

İki Darbenin Karşılaştırılması: 27 Mayıs 1960 ve 15 Temmuz 2016

Comparison of Two Coups: May 27, 1960 and July 15, 2016

Rasim KOÇ*

*Dr., İstanbul, Türkiye

ORCID: R.K. 0000-0002-5691-371X

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Rasim Koç,
İstanbul, Türkiye

E-posta/E-mail: rasimkoc@gmail.com

Başvuru/Submitted: 13.12.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested:
22.12.2021

Son Revizyon/Last Revision Received:
31.03.2022

Kabul/Accepted: 31.03.2022

Atf/Citation: Koc, Rasim. "İki Darbenin Karşılaştırılması: 27 Mayıs 1960 ve 15 Temmuz 2016" *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies* 41 (2022): 77-103.
<https://doi.org/10.26650/YTA2022-1036178>

ÖZ

Darbeler, meşru siyasal yönetimleri değiştirmek için bir kişinin veya bir sınıfın menfaatlerini korumak veya geliştirmek için başvuru alan antidemokratik bir müdahale şekli olmuştur. Osmanlı ve Cumhuriyet dönemindeki askeri ayaklanmalar ve darbeler Türk devlet düzenini bozmuştur. Cumhuriyetle birlikte geride bıraktığı düşünülen darbeler dönemi, 27 Mayıs 1960 tarihinde tekrar başlamıştır. Bu tarihten sonra darbe ve vesayetçi anlayış demokrasi ve toplum hayatının üzerine adeta bir karabasan gibi çökmüştür. Siyasete ve demokrasiye karşı yapılan saldırıların sonuncusu, 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşmiştir. 15 Temmuz darbesini planlayanların, 27 Mayıs darbesi özelinde çalıştıkları görülmüştür. Türk silahlı kuvvetlerinin hiyerarşik yapısı dışında gerçekleşen iki darbenin benzer ve ayrıştıran noktalar, belirgin özellik göstermiştir. Darbe hazırlığı aşamasında TSK içindeki örgütlenme şekilleri ve propaganda yöntemleri, her iki dönemin benzerlikleri olurken darbe girişiminin sivil inisiyatifin kontrolünde olması ayırt edici farklılık olarak öne çıkmıştır. Bu çalışmada 27 Mayıs 1960 darbesi ile 15 Temmuz 2016 darbe girişimini karşılaştırarak benzerlik ve farklılıklara dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 27 Mayıs, 15 Temmuz, FETÖ, Gülen Hareketleri, Askeri Okullar

ABSTRACT

Coups are an anti-democratic form of intervention carried out by a group to advance its interests. Coups and mutinies during the Ottoman and Republican eras have left negative legacies. With the founding of the Republic of Turkey, it was thought that the era of coups was over but it resumed with the coup of May 27, 1960. The last of these attacks took place on July 15, 2016. It has been observed that those who carried out the coup of 2016 must have studied the coup of 1960 closely. Both coups took place outside the chain of command of the armed forces and exhibited distinct similarities and differences. The internal

organization and propaganda techniques leading up to the 2016 coup marked the similarity while the civilian initiative of coup of 1960 constituted the main difference between the two. This study is aimed at comparing and contrasting the two military coup attempts.

Keywords: May 27, July 15, FETÖ, The Gülen Movement, Military School

Extended Abstract

The relationship between army and politics has been a chronic problem in Turkish statecraft since the seventeenth century. The Ottoman state embarked on a series of reforms within the military to resolve the issue. It wished to separate the armed forces from politics and then transform the army into a modern military force.

The first military coup in the Ottoman state after the army was modernized occurred in 1875 against Sultan Abdulaziz. This was followed by a coup attempt against Abdulhamid II. Both of these interventions were carried out by a group of officers and some civilians who were acting in conjunction with them. In both cases, the initiators of the coups were few in number, so they recruited cadets from the military academy. With the founding of the Republic, it was thought that the era of military coups or any military interventions in politics was over, but this notion was thwarted by the coup in 1960. The presidency, which had assumed a civilian character during the Democrat Party era, had been recaptured by the army following the coup.

The cooperation of the presidency with the army against civilian administrations has been one of the hallmarks of military tutelage. Military members of the National Security Council outnumbered the rest and the fact that the president sided with them prevented governments from becoming fully “civilian” even in non-security policies. The depth within the state that the army was able to open up for itself through its presidents began to dissipate after the September 12 coup and the resumption of a more civilian presidency.

With the election of AKP in 2002 and the constitutional referendum of 2010, it was thought once again, especially among the supporters of the ruling party that the era of military coups and tutelage was over. This belief was again shattered with the attempted coup on July 15, 2016.

Those who carried out the coup in 1960 were actually concerned with their social status. This concern, which was prevalent throughout subsequent coups and tutelage, was absent from the coup of 2016. Instead, the aim was for the Fethullah Terrorist

Organization (FETÖ) to seize state power from within and impose its own interpretation of religious rule upon the country.

As FETÖ became closer to political parties, the number and range of its private educational institutions increased. Because bureaucratic personnel were selected through government exams, the organization prepared its members for such posts from among the students who lived and studied in their private institutions. The military academy and high school were the most important of these. The organization's strength within the military increased following the 2002 elections. By the time of the coup on July 15, 2016, the attempt to seize the military from within had reached a level that promised success.

Almost all of the officers who were involved in the coup attempt had graduated from military academies and were quickly promoted up the ranks during the administration of their civilian president.

While the coup of 1960 had been carried out by staff officers, the one in 2016, by contrast, had civilians in prominent roles. It was this feature that separated it from all other coups. What the two coups did have in common, however, was that in both cases, force commanders were left out of the entire process. In both cases, the Chief of Staff of the Armed Forces and Commander of the Air Force were neutralized by the junta, and the military academy was on the radar of both coups. The plans on where to gather and the critical points to seize before the coup were identical in both cases. Furthermore, there were similarities in the way the public was engaged.

Giriş

Tarihte ilk hükümet darbesi milattan önce 700 yılında Atina’da gerçekleşmiştir.¹ O tarihten günümüze kadar hemen her ülkede ve çağda darbelere rastlamak mümkündür. Darbe kelimesi “vuruş, çarpış” anlamı taşımakla beraber baskı ve şiddet yoluyla yönetimleri devirmek veya istifaya zorlamak için başvurulan antidemokratik güç kullanılmasıdır.² Darbe kelimesi ihtilal ve devrim kelimeleriyle de anlamsal olarak benzer gözüke de kavramsal olarak farklılık göstermiştir.³ Devrim ve ihtilaller daha çok devlet ve toplum hayatında köklü ve kapsamlı dönüşümleri içermiştir. Sonuçları ileriye dönük kalıcı ve genellikle pozitif izler bırakmıştır. Darbeler ise kalıcı etkiden uzak, bir kişi veya sınıfın sadece iktidarı ele geçirmede başvurduğu bir yol olmuştur. Birinde toplum desteği, geniş kitlelere ulaşırken diğerinde çok sınırlı kalmıştır. Devrimler ve ihtilaller felsefi kaynaklardan beslenerek yönetim araçlarını toplum menfaatine dönüştürmeyi amaçlayan reformist ve kalıcı karakter özelliği sergilemiştir.⁴ Şiddet ve silah işin içine karışsa da bu durumdan sıyrılabilecek dinamiği içinde barındırmıştır. Daha çok sivil ağırlıklı hareketlerden meydana gelmiştir. Darbeler ise daha çok çıkarlarını korumaya veya genişletmeye çalışan sınıfların veya diktatör eğilimleri olanların başvurduğu bir yol olmuştur. Devrimler “devlet ve ekonomi” ihtilaller “sosyal düzen”, darbeler ise kişisel ve sınıfsal kaygılar etrafında toplanmıştır.⁵ Bunun içindir ki darbeciler, totaliter özelliklerini ihtilalci veya devrimci gibi göstermeye çalışmışlardır.

Türk tarihi açısından konuyu ele aldığımızda ise ilk darbe, modern ordunun kurulmasından yaklaşık otuz üç yıl sonra gerçekleşmiş; 1876 yılında, Sultan Abdülaziz’e karşı kişisel kin ve nefret besleyen, devlet içindeki bir grup tarafından kendilerine yakın olan subay ve harp okulu öğrencileri kullanılarak yapılmıştır.⁶ Sultan Abdülaziz’in öldürülmesiyle sonuçlanan darbe sonrası darbeyi gerçekleştiren sivil ve askerler, devlet içinde geniş imtiyazlar sağlamıştır. Kazanılan imtiyazların korunması için verilen mücadeleler, imparatorluğun yıkılışına kadar devam etmiştir. Bu imtiyazlı sınıf, II. Abdülhamid’in iktidarı döneminde kan kaybetmesine rağmen varlığını devam ettirmiştir. Nitekim 1909 yılında suni bir şekilde çıkan 31 Mart Vakası sonucunda otuz üç yıllık iktidar değişmiştir. Padişahın tahttan inmesine neden olan bu olay, askerlerin ve

1 Michell Mourre-Pierre Dominique-Edmond Pognon-Michal Garder-Georges Roux-Victor Franco-Jean Lourent, *İhtilaller ve Darbeler Tarihi*, çev. Sabiha Bozbağlı, İstanbul, Cem Yayınevi, 1967, s. 7.

2 “Darbe” (Çevrimiçi), <https://sozluk.gov.tr>, 02.11.2021.

3 Andre Joussain, *İhtilallerin Kanunu*, çev. Hamdi Ragıp Atademir, Konya, Selçuk Yayınları, 1968, s. 93.

4 Andre Joussain, *İhtilallerin Kanunu...*, s. 19.

5 Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı*, İstanbul, Remzi Kitapları, 1985, s. 21

6 Mahmud Celeleddin Paşa, *Mir 'at-ı Hakikat*, haz. İsmet Miroğlu, İstanbul, Bereket Yayınları, 1983, s. 111.

medrese öğrencilerinin bir ayaklanması gibi gözükse de ayaklanmaya katılanların içinde asker kıyafetli subayların ve medrese öğrencisi kıyafeti giymiş askerî okul öğrencilerinin de yer aldığı görülmüştür.⁷ Sultan Abdülaziz'den başlayarak son Osmanlı padişahına kadar devlet içindeki imtiyazlı sınıflar, kazanımlarını korumak için her türlü eyleme başvurmuşlardır. Bu sınıf, gücünü korumak için içerde ve dışarda yeni ittifakların arayışında olmuştur. Ordu-siyaset ilişkisindeki dengenin bozulması, 1876 yılında başlayan parlamenter monarşinde sağlıklı işlemlerini engellemiştir. Çünkü padişahın yetki kaybını, meclis yerine daha çok askerler kendi lehine kazanmıştır. Osmanlı Devleti'ne hâkim olan bu imtiyazlı militarist anlayış, imparatorluğun da sonunu hazırlamıştır.

Cumhuriyet'i kuran irade, ordu-siyaset ilişkisinin yol açtığı sorunları yakından görmüştür. Bunun için de Atatürk, Cumhuriyet'in bekası açısından devlet yönetiminin hızla sivilleşmesinin ve askerlerin siyaset dışında tutulmasının gerekliliğine inanmıştır. Bu konudaki görüşlerini de devlet politikası hâline getirmiştir.

1946 yılında Türkiye, tek partili sistemden çok partili hayata toplumsal ve sınıfsal beklentilerin eşliğinde girmiştir. Bu dönemde özellikle iki sınıf öne çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı boyunca toplumun büyük kesiminin yaşadığı köylerde, hayat yokluk ve yoksulluk arasına sıkışmıştır. Savaşın neden olduğu sorunların en çok hissedildiği diğer bir sınıf ise askerler olmuştur. İkinci Dünya Savaşı boyunca askerlerin savaş durumunda bekletilmesi orduda büyük rahatsızlık yaratmıştır. Savaş bitmesine rağmen ordudaki normalleşme bir türlü sağlanamamıştır. Bunun için 1950 seçimleri, askerlerin sorunlarının çözümünde bir milat olarak görülmüştür. Seçimleri kaybedeceğini gören dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, ordudan bir çıkış beklemiştir. Beklediği bu çıkış gelmemiştir.⁸ Seçimlerin galibi DP olmuştur. Yeni iktidar, ordunun modernizasyonundan her alandaki kalkınma programına kadar her konuda kendi görüşünü hayata geçirmek istemiştir. Ordunun modernizasyonu meselesinde hükümet komuta kademesini yetersiz görmüştür. İktidarın yüksek rütbeli generalleri küçük görmesi, bazı askerlerde rahatsızlık yaratmıştır.⁹ Bu rahatsızlıklarla birlikte askerlerin beklediği yapısal iyileşmenin gecikmesi, subaylar arasında demokratlara karşı olumsuz bir hava ortaya çıkarmıştır. Yeni dönem bürokrat ve siyasetçilerinin lüks yaşamları¹⁰ bu durumu daha da belirginleştirmiştir.¹¹ Türkiye NATO'ya girdikten sonra subaylar

7 Zekeriya Türkmen, *Ordu-Siyaset Çatışması*, İstanbul, İrfan Yayıncılık, 1993, s. 26.

8 "Türkeş ihtilali anlatıyor", *Yeni İstanbul*, 15 Şubat 1962, s. 5.

9 Sıtkı Ulay, *Harbiye Silah Başına*, İstanbul, Ar Matbaası, 1968, s. 22.

10 Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, Alfa Yayınları, 1996, s. 170.

11 Talat Asal, *Güneş Batmadı*, İstanbul, Selis Kitaplar, 2003, s. 52.

eğitim amaçlı yurtdışına gönderilmeye başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin eğitim amaçlı Avrupa'ya gönderdiği gençlerin geri döndüklerinde her birinin sıkı bir padişah karşıtı olması gibi bu subaylar da NATO ülkelerindeki görevlerini tamamladıktan sonra ülkeye döndüklerinde iktidar karşıtı olmuşlardır. 1957 seçimleri sonrasında darbe geliyorum derken siyasi iktidar bu gelişiyi görememiştir.¹² Nitekim darbe oluşumu, en belirgin bir şekilde 9 Subay Olayı'nda kendini göstermiştir.¹³ Darbe toplantılarının yapıldığı hücre evlerinden biri, toplantıya katılan bir subay tarafından ifşa edilmiştir. Başbakan Adnan Menderes'in konuyu büyütme istememesi sonucunda olayın üstü darbecilerin lehine kapatılmıştır. Bu konuda Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile başbakan arasında görüş farklılığı yaşanmıştır. Siyasi iktidar, gelmekte olan darbeyi savuşturmak için elindeki iki imkânı kullanamamıştır. Bunlardan biri darbecilerin sayıca az olmasını avantaja dönüştürememesi diğeri de darbe oluşumlarıyla ilgili istihbaratları doğru değerlendirememesidir. Bunda hiç şüphesiz darbeden haberdar olan bazı hükûmet üyelerinin cumhurbaşkanı ve başbakanı yanlış bilgilendirme ve bilgi saklamalarının etkisi büyük olmuştur. Darbecilerden ilk haberdar olan hükûmet üyesi Şemi Ergin olurken daha sonra Etem Menderes, ordu içindeki rahatsızlıklardan haberdar olmuştur. Her iki bakan, darbeyle ilgili görüşlerini ve bilgilerini Celal Bayar ve Adnan Menderes'e aksettirmemiştir. Böylece hükûmete karşı ilk darbe dolaylı bir şekilde içerden olmuştur.¹⁴

27 Mayıs 1960'ta bir grup genç subayın ordu içinde emir komuta zincirini kırarak gerçekleştirdiği darbe, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk askerî darbesi olarak tarihe geçmiştir. Atatürk'ün kurmak istediği sivil merkezli yeni güç düzeni, askerlerin eliyle yıkılmıştır. Bir ideoloji veya felsefesinin olmaması, ülkede köklü değişimleri esas almaması ve sadece seçilmiş meşru bir yönetimi silah gücüyle devirerek iktidarı ele geçirmek amacı gütmesi, eylemin darbe olarak nitelenmesi için yeterli olmuştur. 27 Mayıs darbesi, sebeplerinden çok sonuçlarıyla Türk siyasi tarihi ve demokrasinin gelişimine olumsuz etkiler bırakmıştır. Bu darbe, dönemi içinde yol açtığı sosyal, siyasi ve adalet sorunlarından daha çok askerî vesayet ve darbeleri, devlet geleneği hâline getirerek adeta normalleştirilmiştir. Bu anlayış ilerleyen zamanlarda her on yılda bir gerçekleşmesi beklenen bir ritüel hâlini almıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında unutulmuş askerî siyaset üzerinde etkisi yeniden canlanmıştır. Artık askerlerin devlet yönetimine direkt veya dolaylı müdahale ettiği dönemlere geri dönmüştür.

12 Kılıç Kanat, "Understanding the July 15th Failed Coup", ed. M. Hakan Yavuz, Bayram Balcı, *Turkey's July 15th Coup*, Utah, The University Of Utah Press, 2018, s. 130.

13 Can Kaya İsen, *Geliyorum Diyen İhtilal*, İstanbul, Tan Gazetesi ve Matbaası, 1964, s. 39.

14 Nimet Arzik, *Menderes'i İpe Götürenler*, Ankara, Kurtuluş Matbaası, 1960, s. 77.

27 Mayıs'ı gerçekleştiren genç subayları devlet yönetimini ele geçirmek için harekete geçiren güç, daha çok iç dinamiklere bağlı olmuştur. Bu dinamiklerin en başında, sivil karşılarında kaybettikleri sınıfsal statüleriyle ilgili kaygılar gelmiştir. Nitekim darbe gerçekleşikten sonra subaylar, sivil karşılarında yüksek statüler elde etmiştir.¹⁵ Kalıcı senatörlükler, her partiden milletvekili ve bakan olmak, yüksek bürokrasi, emekli olduktan sonra büyük şirketlerin yönetim kurulu üyelikleri gibi görevler, istenilen ve arzu edilen sivil statü kazanımlarını oluşturmuştur.

15 Temmuz 2016'da gerçekleşen başarısız kalkışma hareketi, şekil ve içerik olarak bilindik darbelerin dışında kalmıştır. Darbenin planlayıcısının "messianik"¹⁶ özellik göstermesi, onu diğer darbelerden farklı kılan en belirgin özelliği olmuştur. Bu örgüt kuruluşu, yapısı, amacı ve ilkeleri bakımından rejim karşıtı diğer örgütlerden farklılıklar göstermiştir.¹⁷ Ayrıca darbenin planlama aşaması ile karargâhında sivillerin görev alması ve darbecilerinin seçilmiş iktidarı devirdikten sonra yönetimi direkt ele almak yerine devletin idaresini üyesi oldukları sivil örgütün yönetimine bırakmayı amaçlamaları, diğer farklılıklar arasında yer almıştır. FETÖ, devleti içerden kuşatarak ele geçirmek için işe önce Türk Silahlı Kuvvetleri'nden başlaması gerektiğine inanmıştır. Çünkü 1960 darbesinden sonra ordu, devlet piramidinin en tepe noktasına yerleşerek sivil ve resmî kurumları domine etmeye başlamıştır. TSK'yı ele geçirmeden devlet ve toplumu dönüştürmesi veya sindirmesi imkânsız görülmüştür. İmkânsız başarmak için önce askerî okullardan işe başlaması gerekmiştir. Örgütün düşünce olarak beslendiği "nurculuk" hareketi, Said Nursi'nin sağlığında Doğu'da başlattığı medrese eğitimleriyle birçok genci kazanmayı başarmıştır. Buna çok partili hayata geçişle birlikte üniversitelerde okuyan gençler eklenmiştir. Bu çalışmaların ve yeni dönemin getirdiği sivilleşmenin etkisiyle birçok genç, devlet kurumlarında çalışmaya başlamıştır. Said Nursi'nin vefatından sonra kontrolü eline alan Fetullah Gülen, kısa sürede cemaati "Gülen hareketine" dönüştürmüştür. Bu tarihten sonra gençliği kazanma hareketi, gençler üzerinden devleti ele geçirme hareketine dönüşmüştür. Soğuk savaş yıllarındaki anti-komünist mücadelenin de ruhuna uygun bir şekilde kendini kamufle etmeyi başarmıştır. Çok kutuplu dünyadan tek kutuplu dünyaya geçerken örgüt, Türkiye'nin eğitim sistemindeki boşluk ve eksikliği iyi kullanarak kendisine meşru bir alan açmıştır. Artık ülkenin her ilinde özel dershaneleri, öğrenci evleri, yurtları ve nihayetinde üniversiteleri olan dev bir eğitim hareketine dönüşmüştür. Gerek kendi mensuplarından gerekse Anadolu'nun çeşitli il, ilçe ve köylerindeki başarılı öğrencileri, önce kendi eğitim kurumlarında yetiştirmiş daha sonra

15 Rasim Koç, *Fatin Rüştü Zorlu*, İstanbul, Kopernik Yayınları, 2018, s. 229.

16 Messianik özellik için bkz. Orhan Türkdoğan, *Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi*, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1997, s. 43.

17 *Milletin Davası 15 Temmuz Davaları*, yay. haz. Ahmet Akcan, İstanbul, Türkiye Hukuk Platformu, 2018, s. 52.

da kimin hangi üniversitede hangi bölümde ve askerî okullarda okuması gerektiğine karar vermiştir. Bu evrede öğrencilerin ve ailelerin iradesi neredeyse olmamıştır. Örgüt devlette ve kendi içinde kullanacağı nitelikli insan kaynağına ulaşma yolunda ciddi mesafe kazanmıştır. Askerî okullar, örgütün önündeki girilmesi gereken en zor eğitim kurumları olmuştur. Bu engeli aşmak için çok gizli ve mahrem bir çalışma yürütmüştür. Başarılı olabileceği düşünülen ve ailelerin hiçbir cemaat bağlantısı olmayan öğrenciler, özel olarak askerî okul sınavlarına hazırlanmıştır. Siyasi partiler üzerindeki artan etkisine paralel olarak askerî okullara öğrenci yerleştirme kabiliyeti de artmıştır. Özellikle 12 Eylül askerî yönetiminin sona ermesi ve sivil cumhurbaşkanları döneminde, örgütün ordu içindeki yapılanması hızlanmıştır. Bu durumun bir benzeri, 27 Mayıs darbesinden sonra ülkede meydana gelen askerî vesayet dönemlerinin asker kökenli cumhurbaşkanlarıyla doğrusal bir paralellik göstermesidir. Nitekim 15 Temmuz darbesinde yer alan askerlerin neredeyse tamamının 1980 sonrası askerî okullardan mezun olan subaylar olduğu görülmüştür. FETÖ'nün siyaset kurumlarıyla olan ilişkisi, onun devlete daha kolay nüfuz ederek daha hızlı büyümesini sağlamıştır.¹⁸

15 Temmuz, darbeler tarihimiz açısından için ilkleri de barındırmıştır. Bu ilklerin başında, bir darbenin planlamasında sivillerin aktif görev alması gelmiştir. Diğer bir ilk ise darbeci subayların ilk defa bir sivil örgütün emrinde hareket etmesidir. Aralarındaki bağ örgütlüdür ve hiyerarşinin tepesinde “Kara Kuvvetleri imamı, Hava Kuvvetleri imamı” gibi adlandırılan siviller yer almıştır.¹⁹

Darbelerle karşı sivil direnişin ilk örneğini vermesi açısından da 15 Temmuz bir milat olmuştur. 27 Mayıs 1960'tan sonra gerçekleşen darbe, muhtıra ve sınırlı müdahaleler karşısındaki refleksi toplumdan farklı olarak bu kez her kesimden ve görüşten insan, ilk defa sokaklara inerek bu darbeye karşı ortak bir duruş sergilemiştir.²⁰

27 Mayıs Darbesi / 15 Temmuz Darbe Girişiminin Benzerlik ve Farklılıkları

27 Mayıs ile 15 Temmuz darbelerinin en temel benzerliği iki darbenin de emir komuta zincirinin dışında gerçekleşmesidir. Her iki darbeye de kritik görevlerde bulunan

18 M. Hakan Yavuz-Rasim Koç, “The Turkish Coup Attempt: The Gülen Movement vs. The State”, *Middle East Policy*, C.XXIII, S.4, 2016, s. 136.

19 “FETÖ ihanete böyle hazırlandı: Sivil imamlar”, *Anadolu Ajansı*, 16 Nisan 2019 (Çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/feto-ihanete-boyle-hazirlandi-sivil-imamlar/1453559>, 5 Aralık 2021.

20 “15 TEMMUZ NİÇİN BİR DESTANDIR? Türk halkı tanklara karşı yürüdü”, *Milliyet*, 15 Temmuz 2018 (Çevrimiçi), <https://www.milliyet.com.tr/gundem/15-temmuz-nicin-bir-destandir-turk-halki-tanklara-karsi-yurudu-2706766>, 5 Kasım 2021.

subayların çoğu kurmay sınıfındandır. Ordu içerisindeki darbecilerin 27 Mayıs'ta örgütlenme şekli, 15 Temmuz'a giden yolda birebir kopyalanmıştır. Siyasi ve toplumsal gerilimlerin sinir uçları benzerlik göstermektedir.

27 Mayıs'ta ve 15 Temmuz'da kilit nokta Çankaya ve Cumhurbaşkanlığı'dır. İki darbede de asker ve bir kısım sivil bürokrasi arasında iletişim vardır. Bir diğer ortak noktaları ise “erk” mücadelesidir. Yani tek amaç, mevcut siyasi iktidarların elinden yönetimi almaktır.²¹

27 Mayıs darbesi ve 15 Temmuz darbe girişiminin ortak hedefi iktidar partileri iken 12 Eylül darbesinde bütün siyasi partiler hedefte olmuştur. 27 Mayıs ve 15 Temmuz darbe girişimini gerçekleştiren darbeciler, iktidar partilerinin dışındaki siyasi partileri hedef almamıştır. Çünkü ordudaki destekçilerinin yeteri düzeyde olmaması, sivil cepheyi fazla genişletmeme stratejisine dönüşmüştür. Bir yandan sivilleri karşıya almamak diğer yandan da iktidara muhalif olan sivillerin desteğini almak, darbeyi benimsememiş subayların da kararlarını gözden geçirmelerini sağlamayı amaçlamıştır. Emir-komuta dışında hareket eden darbeciler hem orduda hem de ülke genelinde kontrolü ele geçirebilmesi için toplumsal desteğe ihtiyaç duymuştur. 27 Mayıs darbesinde toplumun yarısı darbecileri desteklerken 15 Temmuz'da toplumun hiçbir kesiminden ve siyasi partilerden darbecilere destek gelmemiştir. Darbecilerin yapmak istediğini darbe karşıtlarının yapması, darbenin başarısız olmasındaki en önemli etkenlerden birisi olmuştur. 27 Mayıs darbesi sonrası ülke genelinde darbecilere sevgi gösterileri yapılırken 15 Temmuz kalkışmasına katılanlara karşı bütün siyasi partiler ve vatandaşlar gerek darbe akşamı gerekse darbe girişimi sonrasında “Yenikapı” ruhu altında ortak bir duruş sergilemiştir. 27 Mayıs'ta üniversiteler ve yargı askerlerle beraber hareket ederken 15 Temmuz'da sadece yargı ve üniversitelere sızmış Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) üyeleri vardır. Bunlar da mahkeme ve yargılamalar yoluyla darbenin önünü açmak için ülkede terör estirmiştir.²²

Darbe Yapılanmalarının Ordu İçindeki Benzerlikleri

- Kilit noktaların ele geçirilmesi: 27 Mayıs öncesinde Kara Kuvvetleri Komutanlığı personel başkanlığına darbeci subayların gelmesi ordu içindeki kritik noktalara atamalar yapılmasında önemli rol üstlenmiştir. Bu atamalar özellikle Ankara ve İstanbul'daki zırlı birlikler ile Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı'nda yoğunlaşmıştır. FETÖ de bu

21 Rasim Koç, *Fatin Rüştü...*, s. 247.

22 “Cemaat 'in operasyon gücü sürüyor”, *Aljazeera*, 21 Mayıs 2015 (Çevrimiçi), <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/cemaatin-operasyon-gucu-suruyor>, 4 Aralık 2021.

yolu takip ederek darbe hazırlığı için önce personel başkanlığını ele geçirmeye çalışmıştır. Özellikle 2002 yılından sonra ordudaki varlığını ve etkisini hızla arttırdığı sırada, Ergenekon ve Balyoz davalarını kendine alan açmak için fırsata dönüştürmüştür. Yargıdaki gücünü de kullanarak davaların kapsamı genişletilmiş; böylece örgüt üyelerine ordu içinde önemli alanlar açılmıştır. FETÖ, 27 Mayıs'ta olduğu gibi önce Harp Okulu ve askerî liselerde kontrolü sağlamış, daha sonra Kara Kuvvetleri Komutanlığı personel başkanlığını ele geçirerek kilit atamalar yapmıştır. Bu atamalara bakıldığında 27 Mayıs'ı gerçekleştiren darbeciler adeta kopya edilmiştir.²³

- 15 Temmuz darbesinin planlayıcıları, Harp Okulu ve askerî liselerdeki gerek örgüt üyesi öğrenciler gerekse olaylardan haberi olmayan öğrencilerin darbeye görev almaları yönünde bir hazırlık yapmışlardır. Darbeden birkaç gün önce Harp Okulu öğrencilerinden seçilen bir grup, yaz kampı için Yalova'ya götürülmüştür. 15 Temmuz planlayıcıları, 27 Mayıs darbesinde olduğu gibi Harp Okulu öğrencilerinden darbe günü yararlanmak istemişlerdir. Nitekim 27 Mayıs 1960 darbesinin ilk dakikalarından itibaren silahlandırılan Harp Okulu öğrencileri, Ankara'nın kritik noktalarının ele geçirilmesinde görev üstlenmiştir.²⁴

- Ankara ve İstanbul'daki zırhlı birliklerin kontrolü sağlanmıştır.
- Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı ve cumhurbaşkanı yaverleri, darbecilerin kontrolüne geçmiştir.
- Genelkurmay başkanlarının emir subayları darbecilerin emrindedir.
- 27 Mayıs'ta darbecilerin toplanma yerleri evlerdir. Bu evler birbirinden bağımsızdır. 15 Temmuz'a katılan darbeci subaylar da birbirinden bağımsız hücre evlerinde toplantılar yapmıştır. Ayrıca FETÖ'nün ordu içindeki iletişim ağının merkez karargâhında örgütün sivil üyeleri de yer almıştır.
- 27 Mayıs darbesinin ilk hazırlıkları ev toplantıları şeklinde yapılmıştır. Harp Okulu yıllarından gelen sıra arkadaşlıkları, darbeciler için darbeye davette önemli referans olmuştur. Bunu kıtalardaki silah arkadaşlıkları izler. Darbecilerin bir araya geldikleri evler birbirinden bağlantısız tutulmuştur. 1955 yılından itibaren genç subayların darbe örgütlenme yöntemi FETÖ tarafından örnek alınmıştır. Örgüte üye askerî okul öğrencileri ve subayların birbirinden habersiz ve bağlantısız birçok hücre evinde bir

23 “FETÖ böyle büyümüştü! İşte tepedeki iki isim”, *Hürriyet*, 29 Temmuz 2016 (Çevrimiçi), <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/feto-boyle-buyumus-iste-tepedeki-iki-isim-40175428>, 7 Kasım 2021.

24 Bkz. Ek-1.

araya gelerek toplandıkları görülmüştür. Darbeci genç subaylar, 1957-1960 yılları arasında sivillerle temasa geçmektedir. Bu temas daha çok muhalefet partileri ve üniversite gençliğine yöneliktir. FETÖ de 2013'ten sonra özellikle sosyal medya üzerinden gençlere ulaşmaya çalışmıştır.

- 27 Mayıs'a giden süreçte ordu içindeki darbe oluşumları iki aşamada ortaya çıkmıştır: Birinci aşama 1955-1957, ikinci aşama 1957-1960 yılları arasındadır. Birinci aşamada daha çok dar bir yapılanma vardır. Harp Okulu'ndaki sıra arkadaşlığına kadar giden arkadaşlıklar, dar yapılanmanın en belirleyici özelliğidir. Daha sonra darbe zihniyetini benimsemiş subaylar, görev yaptıkları kıtalarda silah arkadaşlığıyla başlayan dostlukları kullanarak darbe fikirlerini yaygınlaştırmışlardır.²⁵

- FETÖ de buna benzer bir yapılanmaya gitmiştir. Birinci evre, tamamen dersane ve evlerde eğitim alarak askerî okul ve harp okuluna girmiş öğrencilerden oluşmuştur. İkinci evrede ise gerek Harp Okulu sıralarında gerekse subay olduktan sonra görev yerlerinde yakın arkadaşlıklar kurmak sureti ile saflarını güçlendirmeye çalışmışlardır. Bu tip yakınlaşmalarda daha çok ülke temelli meseleler üzerinden etkileşim sağlanarak geçmişten gelen ordudaki müdahale anlayışı tahrik edilmek istenmiştir. 1957'den sonra darbeci subaylar, kritik yerlerde görev alırken bazı kadrolara da darbe düşüncelerini paylaşmadıkları ama yakın dostluklar kurarak kazanacaklarını düşündükleri subayları getirmiştir. Böylece çok dikkat çekmemekle birlikte istediklerini de yaptırabilecekleri kişileri dolaylı olarak kullanmışlardır. Darbeye katılmayan Celal Bayar'ın yaverinin darbecilerle iş birliği içinde olduğu görülmüştür.²⁶ Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı ve darbeci subayların Bayar ve Menderes kadar nefret ettikleri dönemin Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun'un emir subayı ile Kara Kuvvetleri Komutanlığı personel başkanı, darbecilerin kontrolüne geçmiştir. Aynı yol FETÖ tarafından da kullanılarak cumhurbaşkanı yaverliğine, genelkurmay başkanı emir subaylığına ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı personel başkanlığına örgüt üyesi subaylar getirilmiştir.²⁷

Siyasi iktidara karşı 27 Mayıs darbesini gerçekleştirenler bir darbe de ordu içinde yaparak 5'i orgeneral olmak üzere 235 general ve çeşitli rütbedeki 4.765 subayı emekli ederek TSK'da darbeci anlayışın kalıcı olmasının ilk temellerini atmışlardır. FETÖ de bu yönetime benzer bir yola başvurarak kendi kadrolarına yer açmak için özellikle Balyoz ve Ergenekon davalarını genişleterek Türk Deniz Kuvvetleri'nden birçok amiral

25 Rasim Koç, *Fatin Rüştü...*, s. 236.

26 Rasim Koç, *Günah Adası Yassıada*, İstanbul, Lale Yayıncılık, 2021, s. 15.

27 "Yaver ve emir subaylarının ihaneti", *Habertürk*, 19 Temmuz 2016 (Çevrimiçi), <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1268593-yaver-ve-emir-subaylarinin-ihaneti>, 6 Ocak 2021.

ve alt rütbeli subayın ordudan uzaklaşmasını sağlamıştır. Ayrıca 2005 yılında hayata geçirilen yeni terfi sistemi sayesinde, başarılı personele sabit olmayan bekleme süreleriyle genç yaşta general olmanın yolunun açılmasını, örgüt üyesi genç subayların etkinliğini artırmak için kullanmıştır TSK'deki yeni planlamaya göre yetersiz personele(!) sosyal güvence sağlanarak sistem dışına itilmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri'nde devrim niteliği taşıdığı iddia edilen bu yeni yapılanma ile 21 yaşında Harp Okulu'ndan mezun olan bir teğmen, yıl kaybetmediği takdirde 38 yaşında general/amiral olabilecektir.²⁸ Bu yapılanma, ordudaki FETÖ'cü subayların hızla üst rütbelere yükselmesinin önünü açmıştır. Bu durum 15 Temmuz darbe girişimine katılan subayların rütbeleri incelendiğinde daha iyi anlaşılmaktadır.²⁹ Darbe öncesi Türk Kara Kuvvetleri'nde 50 tümgeneral, 115 tuğgeneral; Türk Deniz Kuvvetleri'nde 12 tümamiral 36 tuğamiral; Türk Hava Kuvvetleri'nde 17 tümgeneral, 45 tuğgeneral varken Mayıs 2017 sonrası karada 21 tümgeneral, 76 tuğgeneral; denizde 6 tümamiral, 21 tuğamiral; havada 3 tümgeneral, 33 tuğgeneral kalmıştır. FETÖ ile irtibatlı veya iltisaklı olan general ve amirallerin ihracından sonra Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki general sayısı %40 azalmıştır. Ceza alan general/amiral sayısı 135'tir. Yurt dışına kaçanlar hariç, ceza alan 135 generalin 49'u tümgeneral/amiral, 66'sı tuğgeneral/amiraldir.³⁰

27 Mayıs sonrası TSK'daki Kemalist ideolojiye yeni ideolojiler eklenmiştir. Bunlardan ilki millî demokratik devrimci ideoloji olmuştur. 27 Mayıs, ordu içinde unutulmuş ideolojik ve politik görüşleri tekrar hortlatmıştır. Darbeye giden süreçte darbeci subaylar sadece Demokrat Parti karşıtlığı ile hareket etmemişlerdir. Sahip oldukları ideolojilerin iktidar olmasını amaçlamışlardır. İktidarı ele geçiren Millî Birlik Komitesi üyeleri içindeki ideolojik dağılım şöyledir: Cemal Madanoğlu'nun başını çektiği "Millî Devrimci" grup³¹, Alparslan Türkeş'in kontrolündeki "Türkçü" grup ve devletin kurucu partisinin çizgisine yakın görüşte olan "Kemalist" grup. İlk çatlak, darbeden altı ay sonra MBK'de Türkçü grubun Millî Devrimciler tarafından tasfiye edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Ordu içindeki ikinci tasfiye 12 Mart Muhtırası sonrası Millî Demokratik Devrim taraftarı subayların re'sen emekli edilmesiyle gerçekleşmiştir. Böylece TSK'da ideolojik ayrılıklar ortadan kalmış, yerini tek bir ideolojiye bırakmıştır. Bu durum Soğuk Savaş döneminin sona ermesine kadar devam etmiştir.

28 "Başarılı subay genç yaşta üst rütbeye", *Milliyet*, 1 Temmuz 2003 (Çevrimiçi), <https://www.milliyet.com.tr/gundem/basarili-subay-genc-yasta-ust-rutbeye-263287>, 14 Ocak 2022.

29 Ahmet Zeki Üçok, *Tek Başına*, İstanbul, Doğan Kitap, 2016, s. 170

30 Mehmet Alagöz, "15 Temmuz Darbe Yargılamaları", *Demokratik Hukuk Devletini Yeniden Düşünmek*, İstanbul, Lale Yayıncılık, 2020, s. 151.

31 *Korgeneral Cemal Madanoğlu'nun Anıları*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2019, s. 55.

1960-1971 arası ordu içindeki ideolojik tasfiyeler ve hesaplaşmalar dönemi kapanmış, 12 Eylül ile zirveye çıkan ordudaki ideolojik birlik 1991 yılında Soğuk Savaş döneminin kapanmasıyla tekrar yerini ideolojik farklılıklara bırakmıştır. Yeni dönemde öne çıkan grupların başında Avrasyacılar, Batı Çalışma Grubu ve FETÖ gelmiştir.³² Bu gruplar içindeki güç mücadelesinden 15 Temmuz darbesine kadar güçlenerek gelen tek yapı FETÖ olmuştur.

Darbe Dönemlerinde Medyanın Gücü ve Propaganda

“Sen fotoğrafı çek ben darbeyi yaparım” (William Randolph, Amerika Birleşik Devletleri Gazete Kralı)

20. yüzyılın hemen başındaki bu söylem, medyanın gücünün anlaşılması açısından önemli olacaktır. Bazı dönemlerde basının sahip olduğu güç, suyun akışını tersine çevirmek için kullanılmaya çalışılmıştır. Bu kimi zaman bir inanç veya felsefe için kimi zamanda bir çıkar için yapılmıştır. Ama her sosyal müdahalenin öngörülemez sonuçlar doğuracağı hesap edilmemiştir. Nitekim askerî vesayetinin en karanlık olduğu 28 Şubat sürecinde resmî ideolojinin peşine takılan medya, izlediği tutum ve yayınlarla demokratik ve bütüncül özgürlükçü yaklaşımlardan uzak kalarak toplum nezdindeki inandırıcılığını ve tarafsızlığını yitirmesine neden olmuştur. Bu durum karşısında toplum farklı bilgi kaynaklarına yönelmiştir.

27 Mayıs’a giderken iktidar, propaganda ve özellikle kara propagandayla yıpratılmaya çalışılmıştır. Darbeciler gerek darbe öncesinde gerekse sonrasında hükûmete karşı sistematik bir şekilde yalan haberler üreterek Demokrat Parti’yi toplum nezdinde gözden düşürmeyi amaçlamıştır. Bir merkezden hazırlanan asılsız haberler, fısıltı gazetesi yoluyla kulaktan kulağa yayılarak iktidara karşı halkta bir infial yaratılmak istenmiştir. Yurt dışından yayın yapan “Komünist Bizim Radyo” da bu yalan içerikli haberlere eşlik etmiştir. Ordudaki birçok subay ve CHP’ye yakın halk kitleleri, iktidara karşı yürütülen bu kara propagandanın etkisinde kalarak darbeyi desteklemişlerdir. Birçok haberin asılsız olduğu darbe sonrası yapılan yargılamalar sırasında ortaya çıkmıştır. Bu haberler kısaca şöyledir:

- Ülke topraklarının Amerikalılara verilmesi ve satılması
- Meslek örgütlerinin aşığılanması

32 “Genelkurmay’ı üçe ayırmışlar”, *Habertürk*, 28 Mart 2011 (Çevrimiçi), <https://www.haberturk.com/gundem/haber/615002-genelkurmayi-uce-ayirmislar>, 3 Kasım 2021.

- Adnan Menderes'in avukatlar ve üniversite hocaları için kötü sözler sarf etmesi
- Türk kızlarının Türkiye'deki üslerde görev yapan Amerikan askerlerine hükümet tarafından peşkeş çekilmesi
- Celal Bayar ve Menderes'in totaliter yönetim eğiliminde olması
- Orduyu küçük düşüren sözler

Bu tip maksatlı haberler üzerinden darbeciler, halkın ahlaki değerleri ve vatan sevgisi duygularını manipüle ederek darbe sırasında halkın tamamının olmasa da psikolojik üstünlüğü ele geçirecek kadar bir çoğunluğunu sayıca kazanmayı amaçlamışlardır. Böylece iktidar ve iktidarı destekleyenler, psikolojik olarak mağlup edilmek istenir. Nitekim 27 Mayıs darbesi sonrasında toplumun büyük desteğini alan DP iktidarının lehine halktan açık bir destek gelmemiştir. Bunun aksine muhalefeti destekleyenler, hükümet ve demokratlar aleyhinde gösteri yapmak üzere sokaklara inmiştir. Darbeciler bu propagandalarına 27 Mayıs sonrası da devam etmiştir. Bu sefer devlet imkânlarının tamamı kullanılmıştır. Özellikle Yassıada yargılamaları propagandanın en güçlü ayağını oluşturmuştur. Adada tutuklu bulunan demokratların buldukları koşullara gizli dinleme cihazları yerleştirilmiştir. Yapılan dinlemelerden elde edilen bilgiler, Dolmabahçe İrtibat Bürosu subayları tarafından savcılık makamıyla paylaşılmıştır. Ayrıca darbe sırasında devlet başkanı ve hükümet üyelerinin evlerinde yapılan aramalarda evde bulunan değerli değersiz eşyalar gazetelere servis edilmiştir. Böylece darbe sonrasında da DP'lileri itibarsızlaştırılmaya devam edilmiştir. Yargılamalar esnasında mahkeme, bu itibarsızlaştırma girişiminin bir parçası olmuştur. Bebek davası, köpek davası gibi yargılamalar ile hukuk ve adalet propaganda aracına dönmüştür. 27 Mayıs darbecilerinin bu yöntemi, FETÖ tarafından örnek alınarak kullanılmıştır. FETÖ, devlet içindeki gücünü kullanarak birçok siyasetçi ve iş adamını dinlemiş elde ettiği görüntülerle de siyaseti dizayn edebileceğini düşünmüştür. Bu çalışmalardan sonuç alamayan FETÖ, elde ettiği bilgi ve görüntüleri planladığı darbenin sivil alt yapısını oluşturmada kullanmıştır.³³

27 Mayıs'a doğru gidilirken toplumun yaşadığı siyasi ve sosyal gerilimlerin benzerleri, 15 Temmuz öncesinde de yaşanmıştır. 1960 darbesi öncesinde baro, sendikalar, üniversite hocaları ve öğrenci grupları iktidara karşı sokaklara inmiştir. FETÖ de kendi üyeleri ve meslek gruplarıyla iktidara karşı bir eylem içinde olmuştur. Buradaki amaç daha çok cumhurbaşkanını istifaya zorlamaktır. 27 Mayıs 1960 darbesinin hemen öncesinde de darbecilerin hedefinde önce Cumhurbaşkanı Celal Bayar vardır. Nitekim daha

33 Rasim Koç, *Günah Adası...*, s. 53-55.

sonra darbenin lideri olacak Cemal Gürsel, Başbakan Adnan Menderes'e yazdığı mektupta Bayar'ın istifa etmesi durumunda ülkenin normalleşeceğini söylemiştir.³⁴

27 Mayıs 1960 darbesinin öncesinde hükûmeti özgürlükleri kısıtlamak ve ülkede dikta rejimi kurmakla suçlayan darbeciler, iktidara geldikten sonra özgürlükleri kısıtlamıştır. Nitekim 1961 referandumunda yeni anayasaya hayır demek suç kabul edilmiştir. Benzer bir durum 12 Eylül darbesi sonrasındaki anayasa referandum sürecinde görülmüştür. 27 Mayıs ve 12 Eylül darbelerinin ortak propagandası özgürlük, anarşi ve yolsuzlukla mücadele için darbe kaçınılmaz olmuştur. FETÖ de darbe girişiminden önce yolsuzluk ve özgürlükle mücadele etmek için darbenin meşru olduğu algısını toplumun bilinç altına yerleştirmeye çalışmıştır. Darbeci zihniyet özgürlük ve demokrasi kavramlarını kendince yorumlayarak yıllar boyunca seçilmiş meşru yönetimler ve toplum üzerinde vesayet yönetimleri kurmuştur. Kaynağını halktan ve demokrasiden almayan bu anti demokratik şiddet ve baskıcı anlayış bu kavramların arkasına sığınarak sebep ve sonuç ilişkisini tamamen manipüle etmişlerdir.

Her iki darbe döneminin ortak propagandası, siyasetçilere yönelik iddiaları içermektedir. İktidarı itibarsızlaştırmak için kaynağı belli olmayan suni haberler üretilmiştir. Bu haberlerin bir kısmı yazılı medya üzerinden halka ulaştırılırken bir kısım haberler de kulaktan kulağa yayılmıştır. Adına fısıltı gazetesi denilen bu haberlerin bir merkezden üretilerek ülkenin her tarafına yayılması sağlanmıştır. Şehirlerdeki lokallerden köylerdeki kahvelere kadar uzanan bu iletişim ağında kullanılan haberlerin içeriği hitap ettikleri kitlelerin sosyo-politik durumları dikkate alınarak hazırlanmıştır. Örneğin kırsal alanda daha çok ahlak, namus gibi değerler öne çıkarılırken şehirlerde uluslararası ilişkiler, kalkınma politikalarının yanlışları, özgürlükler ve demokrasi gibi konular işlenmiştir. 15 Temmuz darbesinin hazırlığında olan FETÖ de 27 Mayıs darbesi öncesi ve sonrasında darbecilerin yaptıklarını kendilerine örnek almışlardır. Örgüt geçmişteki fısıltı gazetesinin yerine sosyal ağları koymuştur. Sosyal ağlar üzerinden asılsız, imzasız haberleri servis ederken bu ağları kullananların yaş ve eğitim durumlarını dikkate alan bir dil seçmiştir. Ayrıca kendi yayın organı olan gazete ve televizyonlarda açık bir şekilde sıkça yayınlar yapmıştır.

Her iki dönemde de sınıfları ve bireyleri hedef alan planlı propagandanın malzemesi olmuştur. 27 Mayıs öncesinde iktidarın söylemediği sözler söylenmiş gibi servis edilir: “Orduyu astsubaylarla yönetim”, “gazozcular”, “Battalgazi ordusu”, “kara cübbeliler”.³⁵

34 Hulusi Turgut, *Şahinlerin Dansı*, İstanbul, ABC Ajans Yayınları, 1995, s. 28.

35 Bkz. Ek-1, Ek-4.

İki Dönemin Benzer Özellikleri

• 1957 yılında yapılan serbest seçimlere hile karıştırıldığı şeklinde bazı çevrelerce ortaya atılan asılsız iddialar toplumsal gerilimin artmasına ve hükûmete karşı güvenin sarılmasına neden olmuştur. Çünkü halk demokratik rejimin en önemli koruyucu mekanizması olarak serbest ve adil seçimleri görmüştür. Bunun için de demokrasiyi seçimler üzerinden yüceltmıştır. Bu durumu iyi gören darbeci zihniyet ülkede yapılan seçimleri gölgeleyerek insanları sokağa çekerek ülkede bir kargaşa çıkarmak istemiştir. Nitekim seçimlerin hemen sonrasında bazı illerde sokak çatışmaları görülmüştür. Olayların yatışması sonrasında dönemin muhalefet partisi ve ona yakın çevrelerce DP hükûmetinin serbest ve adil seçimlerle iktidardan gitmeyeceği algısı topluma yerleştirilmeye çalışılmıştır. Bu algının bir benzerini 15 Temmuz darbesi öncesinde FETÖ yapmıştır. AK Parti ile “cemaat” arasındaki ilişkinin bozulmasından hemen sonra örgüt, ülkede serbest ve adil seçimlerin olmadığını ileri sürerek yapılmış seçimleri de tartışmaya açmıştır. Yabancı gözlemcilerin raporlarında seçimlerin adil olmadığı yönünde bir bilgiye rastlanmamış olmasına rağmen bu konu devamlı iç siyasette iktidara karşı kullanılmıştır. FETÖ özellikle iktidarı desteklemeyen çevrelerde etkili olacağını düşündüğü için seçimler konusunu hep işlemiştir. Özellikle 2013’ten sonra siyasetin ve toplumun gündemini sıkça meşgul etmiştir. 15 Temmuz 2016’ya doğru gidilirken insanların zihninde iktidarın seçimlerle gitmeyeceği düşüncesi yerleştirilerek hükûmetin meşruiyeti tartışmaya açılmıştır. Böylece örgüt demokrasi dışı müdahalelere zemin hazırlamaya çalışmıştır.

• Her iki dönemde kullanılan ortak siyasi kelime ve kavramlar birbirinin aynısı olmuştur. Totaliter yönetim, Atatürkçülük, laiklik, irtica ve sömürgeleşme sıklıkla kullanılan kelime ve kavramların başında gelmiştir. Propaganda için her iki dönemde de öncelikle kitle iletişim araçları tercih edilmiştir. 1960 darbesi öncesinde ülke sınırları dışında hükûmet aleyhinde yayın yapan “bizim radyo” ve bazı gazete ve dergilerde çıkan haberlerle hem darbecilere destek verilmiş hem de darbe özendirilmiştir. Bunun bir benzeri 15 Temmuz darbecilerinin sahip olduğu kendi kitle iletişim araçları üzerinden yapılan haber ve yorumlarla ortaya koyulmuştur. Ayrıca darbeciler yurtdışında yaptıkları yayınlarla içerideki darbe sürecine ivme sağlamışlardır. Var olan lokal sorunlar dışarıdan yapılan yolsuzluk, zulüm, baskı, kötü muamele gibi haber ve yayınlarla içeride oluşturulmak istenen algı pekiştirilmek istenmiştir.

• 27 Mayıs darbesi sonrası kurulan güdümlü mahkemeler eliyle adil olmayan yargılamalar ile darbecilerin kendilerine yakın görmediği düşünür, entelektüel, aydın ve meslek mensuplarına karşı yaptığı “mahzurlu” veya “mahzurlu değil” gibi fişleme ve

ayrıştırmanın bir benzerini, FETÖ aynen uygulanmıştır. Kendinden olan hâkimlerin yönettiği mahkemelerde alınan kararlar örgütün gizli amaçlarına hizmet etmiştir. Ayrıca Türk yargı sistemi içine sızmış mensupları eliyle kendisini eleştiren ve tehdit olarak gördüklerini yargı üzerinden cezalandırma yoluna gitmiştir. Yargıyı kendi amacı doğrultusunda toplum üzerinde bir sindirme aracı hâline dönüştürmüştür. Ayrıca örgüt üyeleri insanları “bizden” veya “bizden değil” şeklinde fişlemiştir. Bu fişlemeler yoluyla kendilerinden olmayanlar adeta buldukları yerlerde tecrit edilmişlerdir. Zaman zaman “bizden değil” diye fişlenenler, mesleki ilerlemelerinin yanı sıra çalıştıkları yerlerde istifaya zorlanmışlardır.³⁶

• Her iki dönemde iktidar partileri aleyhinde yurt dışında kötüleme ve karalama kampanyaları yürütülmüştür. 27 Mayıs darbesi öncesinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin ikinci adamı Kasım Gülek’in, 1955-1960 arasında sıkça Amerika’ya gittiği bilinmektedir. Bu ziyaretleri sırasında üniversite, fikir kulüpleri ve önde gelen medya kuruluşlarıyla bir araya gelen Gülek, iki konu üzerinde sıkça durmuştur. Kamuoyu önünde Amerikan yardımlarının her şart altında devam etmesinin önemini vurgularken kapalı kapılar arkasında hükümet üyelerinin bu yardımları suistimal ettiğini anlatmıştır. Özellikle de Kıbrıs meselesinden sorumlu Devlet Bakanı Fatin Rüştü Zorlu’nun bu işlere karıştığını dillendirmiştir. Gülek’in bu ziyaretleri sonrasında *Times* gazetesinde “Yüzde 10’cu Bakan Zorlu” haberi çıkmıştır. Bu haber, Amerika’daki Yunan lobisinin oldukça işine yaramıştır. Çünkü 1954 yılından itibaren Türkiye, Zorlu’nun önderliğinde Kıbrıs konusunda Yunanlıların “Enosis” hayalinin yıkılması için var gücüyle çalışmaktadır. Amerikan basınında DP hükümetiyle ilgili yer alan yolsuzluk haberleri, CHP’ye yakın gazete ve dergilerin baş sayfalarına anında yansımıştır. Türkiye’de üretilerek Amerika’da servis edilen bu haberler, 27 Mayıs darbecilerinin kurduğu Yassıada mahkemesinde de davalara konu olmuştur. 27 Mayıs darbesi öncesinde muhalefetin dışarıda hükümeti karalama yöntemlerinin aynısını 15 Temmuz darbe girişimi öncesinde ve sonrasında Fetullahçı Terör Örgütü yapmıştır. Örgüt, Amerika başta olmak üzere Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde sistematik şekilde Türkiye’deki yönetim aleyhinde haberler üretmiştir. FETÖ dışardaki çalışmalarının büyük kısmını 15 Temmuz darbe girişiminin aslında iktidarın bir planı olduğu yönünde bir algının yerleşmesine ayırmıştır. Buradaki amacı, iktidarı darbe yapmakla suçlayarak itibarını zedelemek hem de kendisini aklamaya çalışmaktadır. Bu yaklaşımın kabul görmesi, örgütün geleceği açısından hayati önem taşımıştır.³⁷ Darbeyle

36 “FETÖ’nün medya yapılanması: “algı operasyonları”, *Anadolu Ajansı*, 21 Ocak 2017 (Çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/fe-tonun-medya-yapilanmasi-almi-operasyonlari/731972>, 5 Aralık 2021.

37 “ABD’deki Türkiye’yi karalama reklamının arkasından FETÖ çıktı”, *Anadolu Ajansı*, 8 Mart 2021 (Çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abddeki-turkiyeyi-karalama-reklamının-arkasından-feto-cikti/2168696>, 5 Aralık 2021.

ilişkisinin olmadığı kabul edilmesi, örgütün Türk devletini içerden ele geçirerek devleti dönüştürme gibi gizli bir amacının da olmadığı ispatı niteliğinde olacaktır.

- Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan darbeler tarihi incelendiğinde darbe isteklilerinin anayasa gibi taleplerinin de olduğu görülmüştür. Her darbe döneminde darbe isteklilerinin konuştuğu konulardan birisi de anayasa konusu olmuştur. Anayasa tartışmalarını Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte geride bıraktığını düşünen Türk insanı, 27 Mayıs darbesi sırasında ve sonrasında anayasa tartışmalarının içinde tekrar kendisini bulmuştur. Darbeciler, anayasa ile kendilerine koruyucu bir zırh edinmekle birlikte darbe zihniyetinin kalıcı olabilmesinin hukuki zeminini oluşturmayı hedeflemişlerdir. 1961 Anayasası'nın üzerinden on yıl geçmeden 12 Mart sonrası yeni anayasada askerler lehine genişleme yapılmıştır. Bunu 12 Eylül darbesinin anayasa çalışmaları ve değişikliği takip etmiştir. FETÖ'nün en çok uğraştığı alanlardan biri de anayasa hazırlıkları olmuştur. Örgüt "Yetmez ama evet" kampanyalarında adeta seferberlik hâline geçmiştir. 1961 anayasa referandumunda yaşananların bir benzeri 21. yüzyıl Türkiye'sinde yaşanmıştır. Hâkimler ve Savcılar Kurulu'nun yani yüksek yargının tamamen kendi kontrollerine geçmesini sağlayacak düzenlemeleri 2010 Anayasası'nın içine yerleştirmişlerdir. Böylece ileride olası bir darbeye katılacak olanların hukuki yönden olumsuz bir duruma karşılaşmamasının alt yapısı hazırlanmıştır.

- 27 Mayıs darbesini gerçekleştiren cuntacılar, demokratları hem yargıladıkları ve tutuklu buldukları Yassıada'daki hücrelerinde hem de avukatlarıyla baş başa yaptıkları görüşmelerde dinlemişlerdir. Buradan elde edilen bilgiler, Savcı Egesel tarafından çarpıtılarak asılsız iddianameler düzenlenmiştir. FETÖ'nün çalışma yöntemleri arasında tapeler önemli yer tutmuştur. Kabine üyeleri, bazı siyasiler ve iş insanları dinlenmiş; özel hayatın mahremiyeti yok edilerek elde edilen görüntü ve dinlemeler kamuoyuna sosyal ağlar üzerinden servis edilerek iktidar, ana muhalefet ve muhalefet partileri ypratılmak istenmiştir.³⁸

- 27 Mayıs'ın hemen öncesinde gazetelerin astroloji sayfalarında yer alan yorumlarla darbeciler ve iktidar karşıtları adeta motive edilmiştir. Örneğin *Cumhuriyet* gazetesinin astroloji sayfasında şu yorum yapılır: "1960 yılına Mars yıldızı hükmedecek. Bu yıl içinde büyük devlet adamlarının nazik, tehlikeli durumlara düşmeleri dünya sahnelerinden çekilmeleri ihtimali var."³⁹ 15 Temmuz öncesi ve sonrasında örgüt liderinin gör-

38 "Gizli tanık FETÖ'nün 'gözcü'lerini anlattı", *Anadolu Ajansı*, 6 Mart 2019 (Çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/gizli-tanik-fetonun-gozculerini-anlatti/1410880>, 5 Aralık 2021.

39 "Astroloji yorumları", *Cumhuriyet*, 2 Ocak 1960.

düğü rüyalar ve TV dizileri üzerinden verilen mesajlarıyla örgüt üyelerinin motivasyonu güçlendirilmiştir.⁴⁰

- 27 Mayıs 1960 darbesine giderken Demokrat Parti'nin 1957 seçiminden sonra ülkede başlattığı “Komünizm Karşısında Vatan Cephesi” hareketi, topluma hükûmetin “Siyah Gömlekliler” hareketi olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Hükûmet, Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı'na gönderilmek üzere Mersin'de saklanan silahların bu paramiliter yapıya dağıtılacağı iddiasıyla karşı karşıya bırakılarak yıpratılmak istenmiştir. 27 Mayıs öncesinde kullanılan paramiliter yapı iddialarının bir benzerini de 15 Temmuz öncesinde iktidara yakın olduğu iddia edilen dernek, ocak ve yeraltı dünyasının isimlerinden oluşan yapıların silahlanarak “iktidarın paramiliter yapıları” olduğu yönde haberler yapılmıştır.⁴¹

Gençlik Üzerinde Mühendislik Çalışması ve Karşı Kültür Hareketleri

1955'ten itibaren ABD ve İngiltere'de ortaya çıkan karşı kültür gençlik hareketleri, komünist militanlar tarafından manipüle edilerek hükûmet karşıtı eylemlere dönüştürülmüştür. 1958 yılına gelindiğinde bütün dünyada öğrenci ve gençlik hareketleri özgürlük, barış, savaş karşıtlığı, cinsel serbestlik gibi göreceli ve marjinal talepleriyle hükûmetleri istifaya zorlayarak karşı kültür devrimi gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu durum Türk öğrenci hareketlerine de etki ederek daha çok sol ağırlıklı fikirler etrafında kümelenmiştir.

27 Mayıs 1960 darbesinden hemen önce dünyadaki bu gelişmelerin de etkisiyle üniversite gençliği hareketlenir. Bu durumu fırsat bilen sol örgütler, öğrencilerin içine karışarak gençliği hükûmet aleyhinde eylemlere yönlendirir. 28 Nisan 1960 tarihli öğrenci olayları, ülkedeki siyasi tansiyonu bir anda tırmandırır. Bu tırmanış darbe gününe kadar devam etmiştir. Nisan 1960'ta İstanbul'daki öğrenci hareketlerine katılarak taşkınlık yapanlar, önce askerler tarafından önce toplanmış, sonra da Davutpaşa Kışlası'na gelmeden serbest bırakılmıştır. Amerikan karşıtı bu öğrenci hareketleri, daha çok “millî sol” diye nitelendirilen “Millî Devrim” hareketinin fikirlerini savunmuşlardır. Ülke sınırları dışında yayın yapan “Komünist Bizim Radyo” öğrencileri hükûmet aleyhinde sokaklara davet ederken muhalefet partisi de bu girişimleri desteklemiştir. Siyasi tansiyonu tırmandıran bu eylemler ülkenin darbeye gidişindeki yol taşları olmuştur. Bu öğrenci hareketleri 27 Mayıs darbesi sonrasında “antiemperyalist” silahlı yapılara dönüşmüştür.

40 “FETÖ rüyalara sarıldı “Gülen’in koluna yapıştı”, *Hürriyet*, 20 Ocak 2017 (Çevrimiçi), <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/feto-ruyalara-sarildi-gulenin-kopan-kolu-yapisti-40341450>, 6 Aralık 2021.

41 “CHP Mersin Milletvekili Ali Mahir Başarır: Adnan Tanrıverdi paralel savunma bakanımı”, *Cumhuriyet*, 21 Ekim 2021 (Çevrimiçi), <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/chp-mersin-milletvekili-ali-mahir-basarir-adnan-tanriverdi-paralel-mill-i-savunma-bakani-mi-1878583>, 5 Kasım 2021.

Ayrıca Kürtçü öğrenci hareketleri de bu dönemde söz konusu sol grupların içinde yeşermeye başlamıştır. İktidar partisinin özgürlükleri sınırladığını düşünerek sokağa inen gençler radikal sol örgütlerin ağına düşerek kendilerini şiddet eylemlerinin içinde bulmuşlardır. Bu olaylar olmasa da darbeyi planlayanlar emellerine ulaşmak için çıktıkları antidemokratik yoldan vazgeçmeyeceklerdi. 12 Eylül 1980 darbesi de yine öğrenci olaylarının gölgesinde gerçekleşmiştir.

27 Mayıs darbesinden komünist düşünceler güçlenerek çıkarken 12 Eylül darbesinden de daha çok FETÖ ve ayrılıkçı Kürt hareketlerinin güçlenerek ve daha örgütlenerek çıktığı görülmüştür. Ayrıca FETÖ, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'daki gençlere yönelik özel çalışmalar yürütmüştür. Batıda milliyetçi duyguları kullanan örgüt, doğuda Kürtçe ve Osmanlıcılık çizgisindeki Kürtçülüğü işlemiştir. Fetullahçı Terör Örgütü, 27 Mayıs ve 12 Eylül süreçlerinde olduğu gibi öğrenci ve gençlik hareketleri üzerinden siyasi tansiyonu tırmandırarak darbeye zemin hazırlama çalışmaları yürütmüştür. Bunun için de her türlü marjinal hareketleri desteklemiştir. Öğrenci ve gençlerden oluşan bu marjinal karşı kültür hareketleri desteklenerek gençlerin sokaklara çıkması sağlanmış; gençler, hükümet karşıtı eylemlere ve sivil itaatsizliğe yönlendirilmiştir. 27 Mayıs'ta sol gruplar öğrenci yurtlarına giderek öğrencileri hükümet aleyhinde örgütlerken FETÖ, 15 Temmuz öncesinde sosyal olayları gençleri etkilemede fırsat olarak görmüştür. Sosyal ağlar üzerinden gençlerin düşüncelerini manipüle etmeye çalışarak gençleri hem sokağa çekmeye hem de konuları sosyal medya üzerinde daha fazla konuşulur hâle getirerek gündem oluşturmak istemiştir.⁴²

FETÖ karşı kültür veya kitle hareketlerini, gizli emellerini hayata geçirmek için kullanarak bu hareketleri hükümet karşıtı eylemlere dönüştürmeye çalışmıştır. Örneğin Gezi Olayları, Ergenekon ve Balyoz davalarıyla⁴³ özellikle sosyal ağlar üzerinden manipülasyon çalışmalarında bulunmuştur. 27 Mayıs 1960 darbesine doğru gidilirken İstanbul ve Ankara öğrenci hareketleri, üniversite hocaları, baro, işçi sendikaları gibi meslek gruplarının, hükümete karşı başlattıkları eylem hareketlerinin bir benzerini de FETÖ kendi mesleki örgütleri üzerinden yapmaya çalışmıştır.⁴⁴

42 "FETÖ gezi park olaylarını fırsat olarak gördü", *Anadolu Ajansı*, 4 Mart 2019 (Çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/feto-gezi-parki-olaylarini-firsat-olarak-gordu/1409021>, 6 Aralık 2021.

43 Ahmet Zeki Üçok, *Tek Başına...*, s. 59.

44 "Kapatılan sendikaların tam listesi", *Habertürk*, 23 Temmuz 2016 (Çevrimiçi), <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1270916-kapatilan-sendikalarin-listesi23.7>, 6 Aralık 2021.

Sonuç

Ordudaki hiyerarşi piramidinin kırılarak 27 Mayıs 1960'ta başarılı bir şekilde gerçekleştirilen darbe birçok yönüyle kendisinden sonraki darbelere ve darbe isteklilerine ilham olmuştur. Bu yönüyle Türk Silahlı Kuvvetleri içinde ortaya çıkan darbeci minör oluşumlar, 27 Mayıs'a özel ilgi duymuşlardır. Bu ilgi, sivil darbe isteklilerinde de görülmüştür. Nitekim 15 Temmuz darbesinin sivil ayağını oluşturanların, uzunca bir süre 1960 darbesiyle ilgili çalışmalar yaptıkları görülmüştür. Başarısız darbe girişimine katılanların gerek evlerinde ve gerekse ofislerinde 15 Temmuz 2016 sonrasında yapılan aramalarda 27 Mayıs'la ilgili birçok belge ve çalışmaya rastlanmıştır. Her iki darbede takip edilen yol ve uygulanan yöntem neredeyse birebir benzerlik göstermiştir. Her iki darbe hazırlığında olan darbecilerin, komutanlarından ve hükûmetten kendilerini gizleme yöntemleri, kendi aralarındaki iletişim ve örgütlenmeleri ile kritik noktalara yapılan atamalar benzerliklerin odak noktasını oluşturmuştur. Ayrıca sivillerin desteğini almaya yönelik algı operasyonlarında kullanılan söylem ve araçlar aynı özellikleri taşımıştır. 15 Temmuz benzerliklerin yanında farklılıklarıyla da öne çıkmıştır. Bu farklılıkların başında, ilk defa bir darbenin planlanmasını sivillerin, uygulanmasını askerlerin yapması vardır. Ayrıca sivillerin yer aldığı bu darbe girişimi sonuçları itibarıyla en kanlı ve acımasız olanı olmuştur. Türk darbeler tarihi açısından Osmanlıdan günümüze kadar gelen süreç incelendiğinde hiçbir darbe 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişimi kadar Türk devlet ve siyasi hayatında derin bir yara açmamıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

1. Süreli Yayınlar⁴⁵

Cumhuriyet

Yeni İstanbul

45 Kullanılan süreli yayınların künyeleri dipnotlarda gösterilmiştir.

2. Araştırma Eserler

- 27 Mayıs, Basın Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü, İstanbul, İstanbul Radyosu, 1960.
- Alkan, Ahmet Turan: *Ordu ve Siyaset*, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2013.
- Arzık, Nimet: *Menderes'i İpe Götürenler*, Ankara, Kurtuluş Matbaası, 1960.
- Asal, Talat: *Güneş Batmadı*, İstanbul, Selis Kitaplar, 2003.
- Aydemir, Albay Talat: *Hatıratım*, İstanbul, YKY, 2010.
- Aydemir, Şevket Süreyya: *İhtilalin Mantiği*, İstanbul, Remzi Kitapları, 1985.
- Aytekin, M. Emin: *İhtilal Çıkmazı*, Ankara, Dünya Matbaası, 1967.
- Berksan, Nazım: *Başvekil*, Ankara, Türkiye Matbaacılık ve Gazetecilik, 1958.
- Borak, Sadi: *İktidar Koltuğundan İdam Sehпасına*, İstanbul, İstanbul Kitapevi, 1962.
- Çıracıoğlu, Vecdi: *Devrim Anıları*, İstanbul, Scala Yayıncılık, 2019.
- Demokratik Hukuk Devletini Yeniden Düşünmek*, İstanbul, Lale Yayıncılık, 2020.
- Esin, Numan: *Devrim ve Demokrasi*, İstanbul, Doğan Kitap, 2005.
- Gürsoy Naskali, Emine: *Yassıada Duruşmaları-Yassıada Müvekkil Savunmaları Anayasa Davası*, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2019.
- İpekçi, Abdi-Çoşar, Ömer Sami: *İhtilalin İcyüzü*, 1. Cilt, İstanbul, Uygun Yayınevi, 1962.
- İsen, Can Kaya: *Geliyorum Diyen İhtilal*, İstanbul, Tan Gazetesi ve Matbaası, 1964.
- Joussain, Andre: *İhtilallerin Kanunu*, çev. Prof. Hamdi Ragıp Atademir, Konya, Selçuk Yayınları, 1968.
- Kanat, Kılıç: "Understanding the July 15th Failed Coup", *Turkey's July 15th Coup*, ed. M. Hakan Yavuz, Bayram Balcı, Utah, The Universty Of Utah Press, 2018, s. 130-149.
- Karpat, Kemal H.: *Asker ve Siyaset*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.
- Koç, Rasim: *İdam Sehпасındaki Dışışleri Bakanı*, İstanbul, Kopernik Yayınları, 2018.
- Korgeneral Cemal Madanoğlu'nun Anıları*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2019.
- Küçük, Sami: *Rumeli'den 27 Mayıs'a*, İstanbul, Mikado Yayınları, 2008.
- Milletin Davası 15 Temmuz Davaları*, yay. haz. Av. Ahmet Akcan, İstanbul, Türkiye Hukuk Platformu, 2018.
- Mourre, Michell-Dominique, Pierre-Pognon, Edmond-Garder, Michal-Roux, Georges-Franco, Victor-Lourent, Jean, çev. Sabiha Bozbağlı, *İhtilaller ve Darbeler Tarihi*, İstanbul, Cem Yayınevi, 1967.
- Turgut, Hulusi: *Şahinlerin Dansı*, İstanbul, ABC Ajans Yayınları, 1995.
- Türkdoğan, Orhan: *Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi*, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1997.
- Türkmen, Zekeriya: *Ordu-Siyaset Çatışması*, İstanbul, İrfan Yayıncılık, 1993.
- Ulay, Sıtkı: *Harbiye Silah Başına*, İstanbul, Ar Matbaası, 1968.

Uluçay, M. Çağatay: *Tarih Ansiklopedisi*, İstanbul, Doğan Kardeş Matbaacılık, 1967.

Üçok, Ahmet Zeki: *Tek Başına*, İstanbul, Doğan Kitap, 2016.

Yavuz, M. Hakan-Koç, Rasim: “The Turkish Coup Attempt: The Gülen Movements vs. the State”, *Turkey’s July 15th Coup*, ed. M. Hakan Yavuz, Bayram Balcı, Utah, The Universty Of Utah Press, 2018, s. 78-97.

Yavuz, M. Hakan-Koç, Rasim: “The Turkish Coup Attempt: The Gülen Movement vs. The State”, *Middle East Policy*, C.XXIII, S.4, 2016, s. 136-148.

3. Elektronik Kaynaklar

“15 TEMMUZ NİÇİN BİR DESTANDIR? Türk halkı tanklara karşı yürüdü”, *Milliyet*, 15 Temmuz 2018 (Çevrimiçi), <https://www.milliyet.com.tr/gundem/15-temmuz-nicin-bir-destandir-turk-halki-tanklara-karsi-yurudu-2706766>, 5 Kasım 2021.

“ABD’deki Türkiye’yi karalama reklamının arkasından FETÖ çıktı”, *Anadolu Ajansı*, 8 Mart 2021 (Çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abddeki-turkiyeyi-karalama-reklamının-arkasından-feto-cikti/2168696>, 5 Aralık 2021.

“Başarılı subay genç yaşta üst rütbeye”, *Milliyet*, 1 Temmuz 2003 (Çevrimiçi), <https://www.milliyet.com.tr/gundem/basarili-subay-genc-yasta-ust-rutbeye-263287>, 14 Ocak 2022.

“Cemaat ’in operasyon gücü sürüyor”, *Aljazeera*, 21 Mayıs 2015 (Çevrimiçi), <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/cemaatin-operasyon-gucu-suruyor>, 4 Aralık 2021.

“CHP Mersin Milletvekili Ali Mahir Başarır: Adnan Tanrıverdi paralel savunma bakanımı”, *Cumhuriyet*, 21 Ekim 2021, (Çevrimiçi) <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/chp-mersin-milletvekili-ali-mahir-basarir-adnan-tanriverdi-paralel-milli-savunma-bakani-mi-1878583>, 5 Kasım 2021.

“Darbe” (Çevrimiçi), <https://sozluk.gov.tr>, 02.11.2021.

“FETÖ böyle büyütmüş! İşte tepedeki iki isim”, *Hürriyet*, 29 Temmuz 2016 (Çevrimiçi), <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/feto-boyle-buyumus-iste-tepedeki-iki-isim-40175428>, 7 Kasım 2021.

“FETÖ gezi park olaylarını fırsat olarak gördü”, *Anadolu Ajansı*, 4 Mart 2019 (Çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/feto-gezi-parki-olaylarini-firsat-olarak-gordu/1409021>, 6 Aralık 2021.

“FETÖ ihanete böyle hazırlandı: Sivil imamlar”, *Anadolu Ajansı*, 16 Nisan 2019 (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/feto-ihanete-boyle-hazirlandi-sivil-imamlar/1453559>, 5 Aralık 2021.

- “FETÖ rüyalara sarıldı “Gülen’in koluna yapıştı”, *Hürriyet*, 20 Ocak 2017 (Çevrimiçi), <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/feto-ruyalara-sarildi-gulenin-kopan-kolu-yapisti-40341450>, 6 Aralık 2021.
- “FETÖ’nün medya yapılanması: “algı operasyonları”, *Anadolu Ajansı*, 21 Ocak 2017 (Çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/fetonun-medya-yapilanmasi-almi-operasyonlari/731972>, 5 Aralık 2021.
- “Genelkurmay’ı üçe ayırmışlar”, *Habertürk*, 28 Mart 2011 (Çevrimiçi), <https://www.haberturk.com/gundem/haber/615002-genelkurmayi-uce-ayirmislar>, 3 Kasım 2021.
- “Gizli tanık FETÖ’nün ‘Gözcü’lerini anlattı”, *Anadolu Ajansı*, 6 Mart 2019 (Çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/gizli-tanik-fetonun-gozculerini-anlatti/1410880>, 5 Aralık 2021.
- “Kapatılan sendikaların tam listesi”, *Habertürk*, 23 Temmuz 2016 (Çevrimiçi), <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1270916-kapatilan-sendikalarin-listesi23.7>, 6 Aralık 2021.
- “Yaver ve emir subaylarının ihaneti”, *Habertürk*, 19 Temmuz 2016 (Çevrimiçi), <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1268593-yaver-ve-emir-subaylarinin-ihaneti>, 6 Ocak 2021.

EKLER

Ek-1: 27 Mayıs darbesinde görevli subaylardan Albay Ö. Faruk Erus'un darbe sabahı Ankara'da gördükleri.⁴⁶

Sıra No.	
	27-Mayıs-960 sabahı güneş henüz doğarken Ankarada tesbit edebildiğim hatıra resimleri
I	Ankara-Bahçelievlerde sabahın erken saatlerinde evinin önünde sekağa çıkan ve haber bekleyen halk
2	İnkılapta görev almış olan subayları götüren bir cip, halk tarafın-karşılanırken .
3	Yaya kaldırımlara sıralanmış olan Bahçelievler sakinleri, her geçen askerî vasıtaya böyle tezahürat yapıyorlardı . (Resim diğer bir cipin görür mahallinden çekilmiştir.)
4	Zırhlı birlik subaylarını götüren bir cip halkın sevinç gösterileri arasında ilerlemeye çalışırken .
5	Halk subayları alkışlarken bir nöbetçi er cipe yol açıyor.
6	Sekağa çıkma yasağına rağmen evlerinde duramayan Bahçelievler halkı askerî vasıtaları böyle karşılıyorlardı . (fotoğraf diğer bir cipin görür mahallinden çekilmiştir)
7	Harp Okulu talebeleri halkı o günkü parola işareti ile selamlarlarken Bahçelievler sakinleri de onları alkışlıyor.
8	27-Mayıs sabahının çok erken saatlerinde görevli subayları taşıyan bir cip uzaklaşırken halk halâ alkışlamaya ve el sallamaya devam ediyor.
9	Emniyet U.Md.lüğünü teslim alan ve dinlenen Harp okulu talebeleri
10	Çok erken başlayan inkılap hareketi kısa bir zamanda tamamlanmıştı, İçişleri Bakanlığını teslim alan Harp Okulu talebeleri dinleniyorlar .
11	Emniyet U.M.lüğü önünde Cemal Göktaşın makam arabası.
12	Sabık emniyet U.Md. Cemal Göktaşın makam arabası önünde subaylar, ve Harp Okulu talebeleri, Biraz önce başlayan ihtilâlin cereyan tarzını konuşuyorlar .
13	Emniyet U.Md.lüğünü teslim alan ve muhafazasına nemur edilen tank ve mürettebatı .
14	Yeni meclis binası önünde nöbet bekleyen tank ve mürettebatı .
15	Bir gün evveline gelinceye kadar gençliğin yaptığı mitinglere sahne olan Kızılay meydanında, 27 Mayıs sabahı devriye gezen Harp Okulu talebeleri .
16	Ankara Orduevinin önü günün mevzuu ile alâkalı subaylarla dolu idi
17	Subaylar Orduevinin önünde Orgeneral Cemâl Gürselin uçakla İzmirden Ankaraya hareket haberini bekliyorlar .

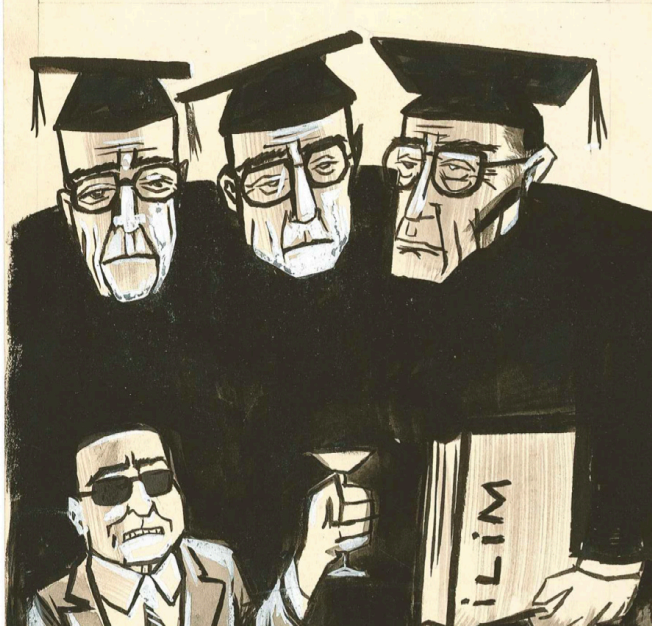
Fotoğraf: M.Reşat KINAY

46 Rasim Koç arşivi.

Ek-2: Başbakan Adnan Menderes'e atfedilen ve ispat edilemeyen "Battal Gazi Ordusu" lafı, askerler arasında iktidara karşı büyük rahatsızlık yaratır.⁴⁷

Ek-3: DP iktidarı döneminde beş büyük üniversite kurulmasına rağmen Başbakan Menderes'in bazı üniversite hocaları ile yaşadığı fikir ayrılığında akademi siyaset kurumunun üstünde gösterilmeye çalışılır.⁴⁸

47 Rasim Koç arşivi.

48 Rasim Koç arşivi.

Ek-4: Yolsuzluk iddialarını konu alan çalışmalar.⁴⁹

Ek-5: İktidar-üniversite çatışmasını derinleştirmeye yönelik çalışmalar.⁵⁰

49 Rasim Koç arşivi.

50 Rasim Koç arşivi.

